

ARCHITECTURE WITH CULTURE AND SOCIAL VALUE IN THE 150 YEARS HISTORY OF COMMUNITY CENTER NADEZHDA “HOPE”, VELIKO TARNOVO, BULGARIA

arch. Donka Koleva

arh_koleva@abv.bg

Community Center “Nadezhda”, Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: The architectural history of the theater hall of the Chitalishte “Nadezhda”, declared in 1973 as a historical cultural value of national importance, and of the library, declared in 1980 as an architectural and construction cultural value, is interesting. The hall from 1886 is connected with sittings of three Great National Assemblies and important events for the establishment of the Third Bulgarian State. The library building with a reading room and a museum was built in 1912 to awaken public life and the mental and moral development of the citizens.

One of the traditional tasks of the Chitalishte Board in the past and today is to seek funds to maintain this cultural home, which continues the mission bequeathed by our ancestors to preserve and develop traditional Bulgarian values.

Keywords: Nadezhda 1869 Community Center; Architectural History, The Historic Theater Hall

АРХИТЕКТУРА С КУЛТУРНА И ОБЩЕСТВЕНА СТОЙНОСТ ЗАПЕЧАТАНА В 150 ГОДИШНАТА ИСТОРИЯ НА ТЪРНОВСКОТО ЧИТАЛИЩЕ „НАДЕЖДА”

арх. Донка Колева

Читалище „Надежда“, Велико Търново, България

Резюме: Любопитна е архитектурната история на театралния салон на читалище „Надежда”, обявен през 1973 г. за историческа културна ценност от национално значение, и на библиотеката, декларирана през 1980 г. за архитектурно-строителна културна ценност. Салонът от 1886 г. е свързан със заседания на три Велики народни събрания и важни събития за утвърждаване на Третата

българска държава. Библиотечната сграда с читалня и музей е построена през 1912 г. за събуждане на обществения живот и умственото и нравствено развитие на гражданите.

Една от традиционните задачи на читалищното настоятелство в миналото и днес е да търси средства за поддържане на този културен дом, който продължава завещаната от дедите ни мисия да съхранява и развива традиционните български ценности.

Ключови думи: Народно читалище „Надежда 1869“; архитектурна история; историческия на театрален салон;

Три са опорите, които държат купола на българската духовност през Възраждането – църквата, училището и читалището, които нашите майстори съграждат като храмове на вярата, просвещението и културата. Търновското читалище „Надежда“ възниква на 8 юни 1869 г. в общата стая при църквата „Свети Никола“ като обществена организация, читалня, просветно и културно средище, в чието име е вплетена надеждата за безсмъртие на човечеството. Още с неговото създаване търновската общественост го поставя в центъра на културния живот в града.

В ръководството му са избрани образовани, високоинтелигентни и авторитетни личности с влияние в политиката и активно участие в изграждането на нова България. Това са председателя Димитър хаджи Павли Иванов, подпредседателя Н. Д. Смилов, касиерите Жоржо Момчев и Атанас Симеонов и писарите Стефан Михов и Петър Димов. Първоначално читалището се помещава в къщата на Атанас хаджи Недялков, а след това в дома на Анастасия Тодорова на днешната улица „Иван Вазов“ 9.

След Учредителното събрание в Търново настъпва промяна във вижданията за мястото и ролята на читалището. Неговата нова цел е умственото и нравственото развитие на членовете му и другите граждани, възбуждането на обществения живот и развитието на естетическия вкус на гражданите, за което трябва собствена сграда и зала за театрални представления.

Изключително любопитна е архитектурната история на театралния салон на читалище „Надежда“, обявен през 1973 г. за

исторически паметник на културата от национално значение и на читалищната библиотека, декларирана за архитектурно-строителна културна ценност от 1980 г. Театралният салон е свързан с важни събития за утвърждаването на българската държава. В салона заседава Третото Велико народно събрание (19 октомври 1886 г.) във връзка с избирането на нов княз след абдикирането на княз Александър I. Тук става изборът на датския принц Валдемара, който се отказва от вакантния български престол, и на княз Фердинанд, който на 2 август 1887 г. тържествено полага клетва за верно служене на народа и пазене на конституцията.

В читалището Четвъртото Велико народно събрание (3-17 май 1893 г.) разглежда изменение на членове от конституцията за улесняване женитбата на княза. В тази зала става представянето на царските младоженци – Княз Фердинанд и Княгиня Мария Луиза пред представителите на народа. Тук Петото Велико народно събрание (9 юни - 9 юли 1911 г.) приема изменения на Търновската конституция, замяната на титлата княз с цар и разширяване външнополитическите правомощия на монарха. Тогава на сградата е поставен историческият надпис „Съединението прави силата“.

На заседание на настоятелството на 10 юни 1882 г. председателят д-р Стат Антонов предлага читалището да построи собствена сграда за театрални представления, която да е гарант за неговото бъдеще, за неговия авторитет и развитие. Тази идея се обсъжда на общото читалищно събрание и е подкрепена от кмета Петър Бояджиев. На 4 юли 1882 г. настоятелството решава да поиска от общинското управление да му предостави безвъзмездно мястото на „кадийницата и харемлъка“ (турското съдилище). Новоизбраното настоятелство на 24 март 1883 г. не успява да започне строежа. Нещата потръгват при председателството на Христо х. Ангелов с подпредседател Никола Константинов и усърдието на Киро Тулешков, който е учредител общественик и последовател на Христо Ботев и Стефан Стамболов. Тулешков предлага да се вземе решение за проектиране на сградата и отпускане на заем от женското сдружение „Радост“. Реализирането на първата театрална сграда у нас става

факт благодарение на решителността и организаторските качества на избрания на 1 март 1884 г за председател Киро Тулешков и на търновския кмет Петър Попдимов (1884-1887).

Проектът за сградата е изработен в духа на новите Европейски стилове Неоренесанс, Сецесион с корнизи, фронтон и балкон и е подарен от градския инженер австроунгареца Франц Билабел. Предоставеното от общината място е с граници и съседи към днешната улица "Иван Вазов" х. Павли Иванов и Никола Шекерджиев и към улица "Читалищна"- Аника Бениславска и Панайот Антонов.

Проектът за театралния салон е обсъден на 8 март 1884 г., изпратен е за одобрение на окръжния участъков инженер и едва на 25 март 1884 г. общото събрание упълномощава настоятелството да започне строителството. За събарянето на старите сгради е нает майстор Иванчо Колев Дюлгерина и до октомври теренът е освободен и разчистен. За да се спестят пари е решено строежът да се извърши по стопански начин. На 14 април 1885 г. Киро Тулешков е избран отново за председател на настоятелството и за подпредседател - Димитър Атанасов, секретар в общината. Настоятелството наема за изпълнител майстор Георги Цветков. Основният камък е положен на 9 май 1885 г. Градежът на сградата е от камък в основите и от тухла по етажите.

Поставено е и началото на фонд за строежа от постъпили дарени средства от учителите. Отправени са покани до гражданите, министрите и княза за волни пожертвования. Първ се отзовава княз Александър Батенберг, който дарява 50 златни наполеона. Княз Фердинанд Саксбургготски дарява няколко пъти пари и е обявен за почетен председател. Дарения правят и още 59 граждани и организации, които са вписани в книгата за благодетели. По време на строителството се налага продажбата на част от мястото на кадийницата, което не засяга проекта, а Иван Стамболов разрешава от гората му да се отсекат необходимите дървета за строежа.

Настоятелството набира средства и чрез културни дейности като се правят вечеринки, благотворителни балове, представления, концерти, бал антре. Към средата на юни 1885 г. читалищната театрална сграда е покрита, но остава незавършена поради липса на средства.

Настоятелството взема заем 3 хиляди лева от Търновската земеделска каса и сключва сделка за заем 9 хиляди лева от Славчо хаджи Паскалев чрез търговците Стефан Петков и Михаил Рачев. През юли 1886 г. заетите пари са изразходвани, но строителството не е приключило. Нов заем от 3 хиляди лева взема „от свое име и отговорност“ Стефан Стамболов и така с голяма задължнялост читалищния салон е завършен.

Във връзка с насроченото от Стамболов Трето ВНС в читалище „Надежда“ за обзавеждане му се отпускат чрез държавнически заем 10 хиляди лева бюджетни средства. На 29 май 1888 г. в читалищния салон се състои сватбения бал на Стефан Стамболов и Поликсена Станчева.

През 1893 г. за провеждане на Четвъртото ВНС се прави преустройство на сцената от арх. Ковачевски за 500 лева, отпуснати от общината. На 3 януари 1895 г. по време на представлението на пиесата „Стефан Караджа“ в салона избухва пожар и тогава настоятелството с председател адвоката Марко Тотев избира за ремонта майстор Стефан Арабаджиев от Килифарево, който завършва работата си в срок и икономичност. През 1909 г. настоятелството решава да купи къщата на бащата на първия председател на читалището - покойния хаджи Павли. На 25 април 1910 г. се взема решение за построяване на библиотечна сграда с лице на горната улица на закупеното място от хаджи Павли и добавеното място от къщата на Шекерджиев. Настоятелството успява да получи заем от 7 хиляди лева от Българска народна банка и осъществява строежа по етапно.

Плановете на сградата са изготвени от арх. Георги Козаров с участието на арх. Джангозов, по-късно те са изменени с отпадане атиката на главния вход. Проектите изпратени до окръжния инженер носят названието „Здание за библиотека и музей“. Основите на сградата са изпълнени до края на месец август 1910 г. от инж. Ал. Вълков, а предприемачът Тотю Минев, спечелил търга на 9 юли 1911 г., я издига и завършва през октомври същата година. Приемателната комисия има забележки заради многото изменения при строителството и определя те да се отстранят до септември 1912 г.

Във връзка с провеждане в читалището на Петото ВНС комисия от арх. Шамарджиев от София, градския арх. Г. Лозаров, окръжния

инж.Т.Велчов и инж. Ал.Вълков решава да се направи разширение на бюфета и гардероба, промени в салона и сцената и да се поставят нови мебели. Строително-ремонтните работи са възложени на арх. Димитър Брадваров. Предвид промените и премахването на гримьорните се налага настоятелството да закупи имота на Панайот Антонов от изток за уширение на сцената и за нови гримьорни, като библиотеката временно е преместена в Мъжката гимназия.

За нуждите на Петото ВНС са инсталирани 5 големи, 22 малки електрически крушки и 3 електрически звънеца, захранвани с ток от динамо във воденицата на Дончев до моста на Фируз бей. Залата се захранва и от военните от мелницата под църквата "Св. Петър и Павел". Запазен е документ, от който се вижда, че надписа "Съединението прави силата" е поставен в 1911 г.Голямото земетресение в Търново на 1 юни 1913 г. поврежда двете читалищни сгради. Библиотеката е засегната повече и на 19 май 1914 г. започва нейния ремонт от майстор Пенчо Бейски с пари отпуснати от общината.

Междувременно учителят по рисуване и член на читалището Димитър Багрилов заедно с ученици изработват парапета на стълбището и мозаечния под, които са приети от арх. Лазар Габраков. Официалното откриване на новата сграда за библиотека, читалня и музей е на 15 февруари 1915 г. с участието на митрополит Йосиф, окръжния управител и началника на гарнизона. Години наред читалището е в безизходица и тежкото финансово положение поради големите лихви по заемите. Едва през 1920 г. задълженията са напълно погасени благодарение на дарените 10 хиляди лева от известния търговец и индустриалец Ангел Попов.

В периода 1944 -1987 г. са правени ремонти на читалищните сгради най-вече на покривите, сцената и за поддръжка до затваряне на салона от пожарната поради непригодност за експлоатация. Настъпва време, когато много от представленията и събитията са извън читалището. В периода 1979-1985 г., настоятелството с председател Еню Енев и членове арх. Димитър Върбанов, арх.Илия Лефтеров, Георги Ефтимов, инж. Ангел Шишков и др. работи усърдно за да започнат реставрационните работи на театралната сграда. Изготвят се варианти

на задание и проекти от арх. Т. Теофилов и арх. Ил. Лефтеров. През 1989 г. за председател е избрана Невяна Бъчварова и едва тогава в настоятелството се обсъжда изготвения от Националния институт за паметниците на културата архитектурен проект за реставрацията и адаптацията на сградата на театралния салон с 300 места с автор арх. Пламен Цанев. В периода 1992-2001 г. етапно са извършени реставрационни работи на салона без сцената, която е зазидана, а в салона е направен временен подиум.

Средства за завършване на салона и прилежащите фойейта са осигурени от Община Велико Търново и Конфедерация Швейцария по проект "Красиво Велико Търново" на сума над 500 000 лв. През 1993 г. в читалищната библиотека едната зала е оформена като камерна зала, а пет години по-късно по проект „Красиво Велико Търново“ е направен ремонт на покрива и фасадите. През 2009 г. сцената аварира поради износване на покривната конструкция и липсата на средства за възстановяването и. Днес, разрушената сцена и ерозиралите хидроизолации на покривите създават проблеми от течове в библиотеката и реставрирания салон и правят невъзможни някои от инициативите за театрални представления, концерти и експозиции.

Необходими са неотложни реставрационни и ремонтно-възстановителни дейности за спасяване на културните ценности. Както се вижда от миналото, така и днес една от традиционните задачи на читалищното настоятелство е да търси средства за поддържане на сградите - културни ценности, както и подкрепа на държавата и общината. През 2018 г. с финансовата помощ на Министерство на културата се изготви технически проект за „Реставрация и адаптация на сцената на читалище „Надежда 1869“, което е първата стъпка за опазването му. Вярваме, че тази юбилейна 150 годишнина и популяризирането на архитектурната история на читалището ще помогнат да се намерят програми и средства за възстановяване на театралната сцена, нейното оборудване, ремонт. Така ще се възвърнат архитектурно-функционалните характеристики на емблематичния за града театрален салон. Народно читалище „Надежда 1869“

продължава да бъде онзи културен дом завещан от дедите, чиято мисия е да съхранява и развива традиционните български ценности.

Литература / References

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE: PRESERVATION, PRESENTATION, DIGITALIZATION

Научна поредица: брой 1(6), година V (2019)
Science series: volume 1(6), year V (2019)

ISSN: 2367-8038

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Институт по математика и
информатика
БАН, България

Institute of Mathematics and
Informatics
BAS, Bulgaria

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или с цел обучение, при писмено указание за липса на търговски намерения и пълно цитиране на текста от тази страница.

За копиране под друга форма, препубликуване или публикуване на сървъри се изисква писмено разрешение и/или заплащане.

This work is subject to copyright. Open and free use of digital/ hard copies of publications is granted only for personal or educational use, while there are written statement for not-commercial intention and full citation of the text of the current page.

For any other reproducing types, re-publishing, photocopying, recording, or any other storage retrieval system/server is required written permission and/or fee.

© Авторски колектив, 2019

© Authors` Group, 2019

Технически редактори:
Николай Ноев, гл. ас. д-р
Калина Сотирова-Вълкова, ас. д-р

Technical editors:
Nikolay Noev, Assist. Prof. PhD
Kalina Sotirova-Valkova, Assist. Prof. PhD